

Carranza gotzaibide

JOAQUIN CALVO SOTELO-REN DRAMA DELA BIDE

Aizkeneko urte onetan Calvo Sotelo antzerkigille ospatsuak beste drama eder bat eman digu argitara. Gaiari dagokionez, ez duzu inkisizifioaren auzi onen kidekorik amestuko ere. Ondorio luze ta garratzak utzi baizituen auzi eskergabe onek orain lareun urte. Baita, makina bat eztabaida sortu ere inkisizinozaleen eta inkisizinoarerioren artean.

Bartolome de Carranza ta Miranda, Toledo-ko gotzaiburuaren auzian, kristau dogmak bear bezela errespetatzen etzizualakoan salatzzen zutelarik, 17 urtetako eta 23 idazti edo bolumen lodietako kondaira larria iritxi zaigu gaur egunetara. Egun, Oswald eta Rugby, Kennedy-ren iltzailleen epaibidea dela-ta arritu egiten gera eta luzee-gi derizkiogu. Beste ainbeste gertatu zitzaigun milla terdi judutar il zituen Eichmann nazitarraren auziarekin. Ba, napar euskaldun gotzaiburu onek izandu zuen epaibide neketsu, aspergarri ta gorrotokor aren ondoan jolasketa batuek iduri dute aro berrian aize-tu izan diren auzi garrantzitsu auek.

Calvo Sotelo-k gai interesgarria jaso du oso. Baiño neri etzait drama ori berez ainbeste ardura. Drama onek napar euskaldun aren auzi beldurgarri ta arrigarria ekarri ba-digu guztion aurrera. Ta ni Carranza-ren epaibide ari lotuko n-tzaio erabat.

Dramak, ertilari batzuen ustez, ez du balio audirik. Tamaña orretako gaia autatzen jakin eta kondairazko erakutsi uts bat gertatu omen da. Bizitasunik eta gaurkotasunik gabe, azalutsik, eguneko kontzilioan astindu zaizkikun giro berri-zale ta gizaki oroen anaiartetasun onetan. Ni, egia esan, ez naiz ifior drama epaitzera jartzeko, baiño gaia aukeratu duen aldetik, ez du begi makala izan (1).

Nire asmoa au da, euskaldun aundi onen ezbestelako auzia ta epaibidea euskaldunen agiri egin, besterik ez.

Carranza-ren biziña ta gora berak

Carranza-k 1503'gn urtez ikusi

(1) Calvo Sotelo-ren Carranza eta kondairak eman digur Carranza-ren auzia ta epaibidearen diferentziak garbi ta laburki ikusteko: Razón y Fe. Junio, 1964. Madrid.

uaren auzia

OIARZABAL-DAR ALEJANDRO

zuen lehen aldiz argi ditzira Arga-ko Miranda-n, Naparrua erreñuko erri koskorrean. Miranda Tafalla-tik urbil geratzen da. Eguzki galdatan kokaturik dagon erri zaharra da. Erri nekazaria. Sasoi artan euske-raz mintzatuko ziren segurutik.

Napar zaldunen seme zan. Mutiko zintzoa ta ikasia bezela zeukaten. Eta 1520-gn. urtez Alcarria-n jantzi zuen domingotar prailleen soñeko txuria. Oitura zenez, Fr. Bartolome de Miranda izen berria artu zuen. Lojika ta Filosofía ikasi ondoren, Salamanka-ko San Esteban Ikastetxean Fr. Diego de Astudillo-ri aditu zion Teolojia. Diego de Astudillo au bakarririk urbiltzen zitzaion garai aretan Teolojia soroan Gazteiz-ko Prantzisko euskaldun famatuari. Bereala ikasle ez-ezik Irakasle ere egin du zuten. Aizkenik, Carranza berak bete zuen bere irakasle Fr. Diego Astudillo ospatsuaren irakaskintza aulkia.

1545-an Espaiña-ko Enperadoreak teologu bezela bidali zuen Trento-ko Eleiza Batzarrera, Fr. Domingo de Soto ta Dr. Velasco jaunekin batera. Trento-n egondu zen 46, 47, eta 48-ko urte zatian bere botoak katolikotasunaren alde emanaz. An

itzaldi ederrak ere eman zituen justifikazioari buruz, t. a.

48-gnean Espaiña-ra itzuli zen Kontzilioko lehen saioa moztu zelalik. Bizitza osoan bereiztu zen gure gizona beartsuenganako ta umezurtzenganako erruki maitekorragatik, eta esku-zabala zen betiere.

Bein da berriro ukatu zuen Carranza-k Carlos emperadorearen eta Felipe II-gnaren aitortle izateko eskeiña, eraberean Canarias-ko apezpikutzta, lehenik Cuzco-koa lez. 1550-gnean Probintziako Nagusi autatu zuten praille domingotarrek Segovia-ko Batzarrean.

1551-gnean berriro Kontzilioan ekin zutenean, erregeak bigarren aldiz bidaltzen du. Ta oraingo onetan ere aski saiatu zen Justifikazioaren alde boto ematerakoan eta luterotar idazkien azterketa ta joraketan.

1553-gnean bein Espaiña-ra itzulerik Felipe II-gnak kargu altsuak eman zizkion. Eta Maria Estuarden sasoi onean Ingalterra-ra deitu zuen Carranza gotzaiburua erreñu aren katolikotasuna berritu ta piztearren. Gizon ta emakume altsu auen aginduz maxiaketa zorrotzak egin zituen erreñu aretan.

Oxford eta Cambridge-ko Ikastetxe Nagusiak begirapetu zituen, baita beste zenbait eleiz barruatiak ere herejia kutsu oro erabat garbituki. Oso esku gogorrekoa izandu zen noski, eta "Praille beltza" otsegiten zioten eta ifioiz baiño geiagotan il nairik ere erabili zuten gure gizona.

Carranza bein Españia-n, herejeen maxiaketan inor ezbestelakoa zela-ta esanez ibiltzen zen gogobeterik.

Toledo-ko gotzaiburua D. Juan Martínez Silíceo 1557-gnean illik, Erregeak Carranza izendatu zuen ondorengo bezela. Onek iru bider aitzakiak presentatu zituen bere orde z beste iru elizgizon ospatsuak kargu orretarako señalatuaz. Baiño aizkenean onartu zuen kargua. Carranza-ren ospea zuzena nola zen, Erroma-n bere bizitzaz eta batere maxiaketarik egin gabe onetsi zuten onen gotzaiburutza. 1558-ko otsaillaren 27-an Granvela kardenalak konsagratu zuen gotzaiburu Bruselas-ko urian.

Gaiñerakoan gure Carranza beti izadu zen elizgizon errespetagarria eta oitura onekoa, beartsuekin esku-zabala, au oso berezia zuen. Zenbaitek santutzat zeukaten.

**"Kristau Dotriñari komentarioak".
Valdes inkisitzaillearen gorrotoa.
Melchor Cano. Domingo de Soto.**

Carranza-ren auzi ta epaibide onetan barrena oi aski datza. Ni alde bateko ta besteko jokabideak, doi-

llorkeriak, epaibide neketsu ta aspergarri au pixka bat baizik ere argitzen saiatuko naiz.

Carranza-k "De residentia" idatzi zuean erneatu zitzaizkion lehen aldiz amaikatxo arerio. Erresidentzirik edo agindu-lekurik etzuten gotzaiek begi txarrean artu zuten. Areago, Toledo-ko gotzaiburutza onen eskuetan ikusirik Españia-ko lehen aulkiaren tirria zedukaten etsai berriak bizkartu izan bear zituen, auetakoa zen dudarik gabe. D. Fernando de Valdes, Sevilla-ko Gotzaiburu ta Inkisitzaille jenerala.

Etziren gotzai bat edo beste soilki Carranza-ren etsai. Ba-zuen bere praille anaien artean etsai porrokatu bat, oso famatua bera, jakintsua, era apañetakoa ta kasket gogorra. Trento-ko Batzarrean ainbeste bereiztu zen Melchor Cano. Domingotar teologu au jakintsua zen oso, baiño arroxka ta ezten zorrotzekoa ere ba-zen. Cano berak digunez, bere maixu Gazteiz-ko Prantzisko-k "arroxka ta gogobetea" deitu zuen. Gazte gaztetatik alkarrekin mokoka asiak ziren. Irakasle gazte zirela, ikasleak partiturik zebiltzan: Carranza zaleak eta Cano zaleak. Geroztik makifia bat oztopo jartzen zioten alkarri. Carranza bera, segurutik, maltzurrago ta makurrago Cano-ri karguetarako ateak itxiaz.

Españia-ra biurtu baiño lehenik ekin zioten ia bere arerioak ireinka protestanteen ideiaz kutsuturik zetorrela Ingalterra-ko ta Alemania-ko

herejekin eta liburuekin ibilki. Baiño Amberes-en "Kristau Dotriñari komentarioak" idazkia argitara ematean galdu zen orobat gure gotzaiburua. Egia esan, eta liburuan bertan garbi ikusi ditekenez kristau taldeak herejia arriskutik ernai jartzearren saiatu zen. Egilearen asmoak zintzoak ziren noski, baiño idazkiak ba-zituen ongi jorratu bearreko gauza zenbait. Alere, geienetan beintzat, esaera zenbait konformatu zitezkean katolikotasunarekin. Esakizun aski dauzka illun eta gordin. Geroago esango dudan bezela onen pekatua, bearbada bakarra, garai aretan ain indartsu zabaltzen ari zen pozoiari mugarik ez ezartzea izandu zen. Agian, bere uste onean geiegi zabaldu zion eskua luterokeriari.

Dena dela, idatzi zituen zenbait eskutitz eta esan zituen makifia bat mintzo jendea eskandalizatzen zituena. Ta Valdes inkisitzailleak zeazki aprobetxatu zituen baliamentu oro Carranza auzipetua izan zedin. Batbatean salatu ziren amaika gauza Carranza-ren aurka. Geroz, ta nahastuagotzen asi zen auzia ta Valdes ia etzen ixtan batean geldituko Carranza-ganako gorroto markurra ase arteño. Alere, inkisiziñoak geldiro-geldiro ekin zuen auzi lanean.

Etzituen denak etsai gure Carranza-k. Domingo de Soto famatuak ere etzen ezertxo aundirik aurkitu Carranza-ren liburuan, bere deklarazioan dionez. Beste jakintsu ba-

tzuek ere jarri ziren bere alde. Bat, Granada-ko gotzaiburu D. Pedro Guerrero, onentzat, dotriña katolikoa, donea, edozein santu dokto-reena bezain segurua zen, itz edo gauzatxoan batzuek aidean artiruk labaingarri baziruditen ere. Oso berretarrak baita Aleda unibersitarrak ere...

Binbitartean, Valdes gotzaiburu eta inkisizaillea etzen geratu. Batez ere Melchor Cano baliatuz presentatu zuen azterpen luze eta zorrotz bat, eta epaibide guztia zear ori erabiliko zuten oifiarri bezela.

Carranza orde, etzen kaiolan egoteko gizona ta arerio guztien aurka lan da lan eraso zuen Inkisiziñoari idatzi, Aita Santuari idatzi, Erregeari idatzi. Ala ta guztiz ere, oso aurrera zijoan ia onen aurkako auzia. Eta Valdes-ek gotzaiburua auzipetutzeko baimen bereziak irixten ditu Erroma-tik.

Torrelaguna-tik preso eramaten dute

Valdes-ek agindu oro emanak zituen Carranza auzipetu zezaten. Baiño, ori etzen nunbait iritxi erreza, España-ko lehen aulkikoak indar aski baizuen ta beretarrak etzeuden orrelakorik ametitzeko. Au presondegian sartzea España-ko "Santo Ofizioa"-ren gain jarri zen. D. Diego Ramirez inkisizaillea, goiz batean, 100 gudariekin agertu zen Torrelaguna inguruetan; eta arboladi ostrodunen estalpean gorde zi-

tuen, Malacuera ibaiatik urbil. Auek eta "Santo Ofizio"-ko beste alguazillak gauaren pakean, gobernari jauna, gotzaiburuaren aldeko ziren inguruko alkate ta alguazil oro preso artu zituzten, ematera zijoazten kolpea ifior galerazi etzezan.

Gau bertan, ordu onean, Ramirez bere taldeekin gotzaiburuaren egoitzara zuzendu zen. Gudari batzuek ixkalleratan ipifi ziren ba-ezpadan ere. Gaiferako taldeak Ramirez eta Castro buru zirela, bizitokiaren atera jo zuten. —Nor da? erantzun zuen barrutiko prailleak. Kanpotik: "Zabaldu Ofizio Santuari". Gotzaiburuak, euren artean D. Diego Ramirez al zetorren galdegin zuen, eta an zegoela aditurik, sarrera eman zien. Lendabizi Ramiro de Castro eta alguazil-burua aurreratu zitzaizkion. Oean zegoan Carranza. Onela mintzatu zen alguazilla: "Jaun agurgarri ori, aginduak betetzera nator; preso bedi berori Ofizio Santuaren izenean".

—Zuk ba al dituzu, bada, ortarako bear diren Baimenak?, erantzun zuen Carranza-k, bere aurpegian batere izukerarik azaltzeke. Orduan, Valdes-ek eta onen inkisizifio-batzarrrak pirmaturiko mandatua irakurri zuen alguazillak.

—Ez al dakite jaun oriek, erantsi zuen Carranza-k, ezin auzipetu dezaidaketena, nire karguz zuzen-zuzenik Aita Santuaren menpe soilik nagoela?

—Ortarako Baimen oro lortuak ditugu, moztu zion Ramirez-ek, Pau-

lo IV-gn. Aita Santuaren mandatua atera ta irakurriaz. Gainerako kunplimendu oro difnatasun guztiarekin egin ziren Carranza gotzaiburuaren eta Ramirez jauna ta bere taldearen artean.

Alere, Torrelaguna gotzaiburuarena nola zen, mugimentuen baten bildur ziren, orregatik, pregoia jo zuten etzedilla ifior ez etxetik ez leioetatik somatu ere. Gauerdiko amabietan atera zuten Carranza, mando baten gaifnean, 40 zaldi-gudariez inguratutik. Valladolid-eko Ofizio Santuak eraiki zituen espetxe berrietan sarrarazi zuten.

Gotzaiburuak gerogo aitortzen zunez, Torrelaguna-n preso arrapatzerakoan etzuen erresistentziarik egin nai izan. 50 baiño geiago zitun morroiak, bere lurraldean eta berretarren artean arkitzen zen. Baiño etzuen eskandalurik eta odolik ixuri nai, betiere Ofizio Santuari eduki zion itzaldi eta begiruneagatik. Presondegitik iges egiteko aukerarik ere etziztaion faltatu. Ala diote, sasoi artako lekukoak.

Bitartean auzia geroz ta nahastua-gotzen ari zen. Zenbait salatari azaldu ziren eta xehetasun franko atera zen inkisizinoaren begirapera. Carranza-k esan zituenak eta esan etzituenak. Idatzi zituenak, areago, bere eskuetan zerabilzkin liburu ta herejia kutsuko idazki batzuek bere ikasleei probetxugarri eman al izatea.

Carranza-k etzun etsitzen. Imo jarraitu zuen bere burua garbitu

ta txukundu nairik. Al zitekean geiena luzatu zuen auzia. Baita oroen aurka errepikatzen saiatu ere. Valdes-en kontra egundoko errepika egin zuen. Eraberean beste epailarien aurka ere. Eta berarekin egiten ari ziren zuzengabe auek bide Erroma-raiño jaso izan zuen bere abotsa. Valdes-en kontrako errepika ta denuntzia arrazoitsua ta zorrotza ba-zen, zorrotzagoa zen espetxe-zaien aurka eraiki zuen sakaketa. Valdes inkisitzailleak doilorkeriz jokatu baitzuen eiza bere menpean ikusirik. Espetxe-zai anker ta biozkabe bat ipifi zion... baiño ori etzuen naiko gotzaiburuganako inbiri makurra asebetetze-ko, eta etzuen arnasik artuko aren ondamendia orobatean erdietsi arteiño.

Auzia aurrera. Martin Azpilkueta. Trento-ko askezpena.

Carranza-k Valdes inkisitzaillea-ri, t. a. egifikako errepikak erantzun serio bat eskatzen zuen eta go-reneko epai-maia eratu bear izan zuten. Erromatik allegatu ziren epaibidea aurrera eramateko Bai-men bereziak...

Carranza preso artu zutenetik urte pare bat igaro zirenean 1561-gn. urtez defendatzaile edo abogadu bat edo beste aukeratzeko baimena eman zitzaion. Lantegi gogorra ta eskergabea presentatu arren arkitu zituen bi-iru bat defendatzaile. Bere defendatzaileen artean gizon al-

tsu bat bereizten da, Azpilkueta-tar Martin, "Doctor Navarrus" abizene-koa, Tolosa, Salamanca ta Coimbra Ikastetxe Nagusietako buru diztira-tsua. Beraz, euskaldun altsu biak alkarrekin egingo dute lan aurre-rako guztian.

Martin Azpilkueta, Prantzisko Xa-bier deunaren osaba dugu, irurak napor euskaldunak, euskera zaleak. Azpilkueta berak dio: "confieso y me alegro de ser navarro y vasco, de aquella antigua nación". Euskal-dun irakasle ospatsu onek gogo onez artu zuen bere adiskidearen aldeko auzia, guziz konbentziturik baitzegen egon ere Carranza-ren errugabeaz. Alere, ez uste Carran-za-ri nolana saldu zitzaionik, zin egin baitzuen Azpilkueta izanen ze-la beragan herejia kutsurik dasta-tzen bazuen lehenik salatuko zue-na...

Auzia Carranza-ren aldetik jarri zen. Ez, ordea, Espaiñia-n, Trento-ko Kontzilioan baizik. Valdes eta Felipe II-gnak alik guztia egin zu-ten Carranza-ren auzia Espaiñia-n burutu zedin. Trento'n bildurik zeu-den Eleizako guraso geienak, ordea, Carranza-ren aldetikoak ziren eta auzia Espaiñia-tik Erromara erama-teko agintzen zuten. Felipe II-gna ta beste zenbait, ordea, bildur ziran Trento-n Carranza-ri askatasu-na emango ote zioten eta etzeuden eiza euren atzaparretatik askatzeko.

Alere, Trento-n Katezismuaren epaitzera gertatu ziren eta boto geientsuenez katolikotzat eman zu-

ten aren dotriña. Espaiñiaren alde-
tik protestarik faltatu ez ba-zen
ere Carranza-ren Katezismua ordu-
koz garaille atera zen.

Aize berriak. Erroma-runtz jasotzen da auzia.

Saio berri batez alegiñak egin zi-
tuen auzia aurrera ateratzeko. Ofi-
zio Santuko fiskalak bere lehen
salaketa aurkeztu zuen. Jakifia, Ca-
rranza etzen ixilduko eta itzez-itz
eta ortzez-ortz errepikatu zuen zo-
rrozki. Salaketa ta erantzupen au-
tan etengabe ziarduten. Epaibide
onetan bai izandu zela paperketa
ugari. Salatu ala errepikatu. Erre-
pikatu ala salatu. Fiskalak maki-
ña bat galdekizun egin zizkion, tes-
tiguen amaikatxo salaketa, t. a., le-
kukoak ere 96-en bat ziren. Eta
atergabeko galdetze ura asieratik
puntaertzeraino errepikatu bide zun
Carranza-k.

Epaibide nahasi ta lotsagarri ura
eutsi ezifia zen. Erroma-k gotzai-
burua ta onen auzia ara igortzeko
agintzen zuen etengabe. Epaiket-
rako Erroma-tik iritxitako epe guz-
tiak amaitu ta urratuak zeuden,
auziak, ordea, etzuen Erroma-rako
biderik artzen, Espaiñia-ko inkisizi-
ñoak goragarri bezela artu baitzuen
Carranza-ganako egitekoa eta etze-
goan txoria kaiolatik at uzteko...

Azpilkueta-tar Martin-ek artu
zuen oraingo onetan bere gain au-
zia eta erregearengana zuzendu zen
gotzaiburuaren izenean, oroigarri
batean bere eskuz gotzaiburuari egi-

ñikako iraiñak ausartki bildurik.
Izan ere, sasoi ederrago batean
Erregeak berak agindu baizion go-
tzaiburuari etzuela ifiorengana ez
Aita Santuarengana zuzendu bea-
rrik erregearen babespena ziurki
zegolakoan. Azpilkueta-k bereziki
adierazi zuena zen auzia Erroma-ra
eramatekoa, argi ta garbi baitzegen
españiar epailari-ek sententziarik
erabakitzeke preso eduki nai zutela,
bitartean getzeleraz zorrozki esaten
duen bezela: "comerse entre tanto
las rentas del Arzobispado, como
lo están haciendo". Napar jakin-
tsua ziur-ziur zegoen Erroma-n ez
bakarrik askezpena emango ziotena,
baita sekula ifior goretsi eztuten
eran goretsiko zutena ere. Beraz,
aldiko saialdia españiar epailarien
atzaparretatik askatzea zen.

Ezin bestean Felipe II-gnak nor-
baitzuek bidali zituen eskupetik
Erromara eta auzia martxan jar-
tzerako ongi arrotuak zituzten au-
zian sartu zitezkean nortasun oro,
sasoi batean Carranza-rekin izani-
ko bereiztasunak gorroto bizian
biurtu baizitzaizkion. Epailariak Es-
pañia-ra ekartzea iritxi zuten Pio
IV-gn. Aita Santugandik; auzia be-
rriro ekiteko gertu zegonean, ordea,
ara Aita Santua il. Felipe erregeak
bereala iritxi zituan Aita Santu be-
rriagandik lengo auzi-baimenak.
Baiño ordurako, zorionez, Buon-
compagni kardenala, Aita Santua-
ren ordezkari nagusia, oartu zen
auzi aretan nahasirik zebiltzan go-
rroto, inbiri ta zitalkeriak eta gau-

za oro ongo tolestatuak jarri zizkion Pio V-gn. Aita Santuari. Segituan jaso zuen Aita Santuak auzia Erroma-ra eta D. Fernando Valdes, Espainia-ko Inkisitzaille jenerala bere kargutik dimititzera bearitu zuen. Badira bere eskariz dimititu zuela baieztatzen dutenak ere. Felipe II-gna. etzegen humiltasunetarako eta egin zituen al zitunak alakorik gerta etzedin. Aita Santua, ordea, erreñu edo Bakalderri osoa "entreditxoan" jartzeko gertu jarri zitzaion eta erregeak etzuen obeditu beste erremediorik izan.

Inkisitzaille-buru berriak, Aita Santuaren asmoa beteaz, Erroma-ra bidean jarri zuen gure gotzaiburua. 1567-ko apirillaren 27-an Cartagena-ko kaian itxaseratu zen. Itxasontzi bertan bideratu zen Duque de Alba, Flandes-ko gobernaria ere. Gure Carranza bere abogaduekin batean, Azpilkueta eta Delgado, kontseillari eta fiskalak, epailari ta idazlariak... auziko eta epaibideko paper zamaz josirik, gaur bertan ere itxurabe deritzagula.

D. Luis de Requesens, Espainia-ko Ordezkarriak jaso zuen Italia-n bere kargu, eta maiatzaren 29-an jarri zuen Aita Santuaren epailarien eskuetan. Santangelo gaztelua eman zitzaion espetxe bezela, orduan eman zitzaion aitortza egiteko aukera lehen jubileoan.

Erroma-ko epaiak. Kristau eriotza.

Auzia beingoz erabakitzeke 17 jaunez osatu zuen Aita Santuak

epai-maia. Auzi osoa ta epaibide oro latiferatu bear izandu ziren eta onekin soillik urtebete igarozen. Ba-dirudi Pio V-gn. Aita Santuak Carranza errugabe aurkitu zuela, "Kristau Dotriña" guztion aurrera ateratzea ametitu baizuen, españitarrek asarre zirelarik ere.

Gotzaiburuaren apolojista Salazar de Mendoza ta Llorente, kondairagille ospatsuak biok, gauza segurua bezela daukate Aita Santua askezpena ematera allegatu zena, "Dotriña" latiferatu eta esaera gordiak zuzentzearren Berari bidaltzeko agindurik. Baiño kondairagille orien arauz sententzia ori etzen sekula argitaratu, Felipe erregeak indar egiten baizuen Carranza-ren kontrako oro arrotuki. Dena dela, Gregorio XIII-gn. Aita Santu berriak baieztatu zuanez aurreko Aita Santuaren eriotzak zutik eta zalantzan utzi zuen auzia.

Aita Santu berriaren aurrean berriro irakurri bear izandu ziren auzia ta epaibide oro eta oetan ia urte osoa igaro zuten. Au guztia gutxi bailitzan Espainia-ko erregearen eskabidez auzia geratuazi zuten, ark Carranza-ren aurka beste lau lekuko bidaltzen zituen bitartean. Lau españitar auek itzez-itzez errepikatuak izan ziren Azpilkueta eta Delgado abogaduengatik. Ondoren, sa-soi batean Carranza-ren alde mintzo ziren gotzal batzuek atzera egifik, onen kontra agertu ziren "Dotriña"-ko zenbait esakizun kondentatuaz. Auetako batzuek, dirudiane,

erdi-bultzatuak izandu ziren Espainia-n.

Toledo-ko Eleiz Batzarrak segitzen zuen ia soilik Carranza-ren jarraiki. Alako batean lortu zen sententzia, ez kondenaziozkoa, baiño ezta askapenezkoa ere. 1576-ko apirilaren 14-an Gregorio XIII-gnak agiri egin zuen epaia:

“gotzaiburuak dotriña loa edan zuen zenbait hereje kondenatueta-tik, alegia, Lutero, Ecolampadio eta Melanchton-engandik... eta beraietatik jaso zituen makina bat oker, esakizun eta euren erakutsiak agertzeko erabiltzen dituzten mintzo moduak”... beraz, herejiaren susmo txarrekoa zen eta 16 esakizun ukatzera beartu edo kondenatu zuen. Onatx, bat edo beste:

- 1) “Karidade edo maitasunik gabe egitakako egite guztiak oben direla ta Jainkoa mintzen dutela”.
- 2) “Fedea dela Justifikaziorako biderik lehen eta printzipalena”.
- 6) “Jatorrizko arrazoa Fedea-ren etsai dela erlijiozko gauzetan”.
- 10) “Kristo gure jaunak gure obenagatik ain egikor eta betebeteen ordaindu zuen, ezen ia ez du gure aldetik batere ordainik eskatzen”.
- 16) “Apostoluen eta erlijiosoen egoitzak (estaduak) eta kristau guztien estaduak ez dauka diferentziarik”.

Carranza-ri bein au guztia zifnez

ukatu zusetik, zensura oroetatik askatu bear zitzaion; bere lengo eleiz barrutia etzeukan 5 urtetan aministratzerik. Bitartean emango zitzaizkion komentu bat eta illero 1000 urrezko eskudo bere manten-durako. Beste oben-neke batzuek ere ezarri zitzaizkion: Erroma-ko zazpi Basilikak bisitatu, Meza batzuek eman, t. a. Sententziak “Dotriña” edozein izkuntzetan debekatuaz amaitu zuen.

Oben-nekea onez betetzerakoan ezagutzen omen dira kristau ta elizgizon zintzoak. Asmo zuzenak ikusten dira Carranza-n bai bere oben-nekean bai bere eriotzako zin-egitean. Oben-nekea beteaz basilikaz-basilika abiatu zen Aita Santuak eskeintzen zion litera alde batera utzirik. Bere aizkeneko Meza Santua San Juan de Letran-ean eman zuen, apirilaren 23-gnean. Egun bertan eritasun galgarriak astindu zuen. Loraila-ren 2-an, goizeko irurak aldean eskeifni zion Jainkoari bere aizken arnasa. 73 urtetarik 17 urte luze ta neketsu preso igaro zituen. Aizkeneko orduan Barkapen osoa bidali zion Aita Santuak.

Aizkeneko egunez, espainiar eta italiar askiren aurrean, (une sakratu aretan etzezaken Martin Azpilkueta-k ere utsegin) fedezko zin nagusia egin zuen Jaunartu aurretik. Zin egin zuen “arkitzen zen pauso betikor aretan eta artzera zijoan Jaunaren izenean etzuela berak ez bere erakutsietan ez extranjeri aldeko ibillaldietan sekulan ere Fe-

dea indartu ta herejia gutxietsi beste asmorik izandu. Eztuela ezta sekula Sinismen gaietan duda izpirik izan, ezta Eleiza katolikoaren sentiduaren aurkako ezertxorik defendatu. Eta beti guztian sifistuzuela irmo orain aizkeneko orduan bezela. Alere, ontzat artzen zuen Aita Santuaren sententzia, Jainkoaren Ordezkariek emana baitzen eta bere arerioei gogo onez barkatu zien bere kontra ezer egiñik bazuten”.

Eriotz santua, benetan, Carranza gotzaiburuarena, eta ez dut uste giza-errukirik duen ifiorik bere itz sakratu auetan sifistuko eztuenik.

Minerba-ren koruan illobiratu zuten Carranza, eta Gregorio XIII-gn. Aita Santu beraren aginduz ezarri zen epitafio goragarri ura: “. . . illustre por su linaje, vida, doctrina, elocuencia y limosnas, grandemente honrado por el Emperador Carlos V y su hijo Felipe II; varón de ánimo modesto en las prosperidades y resignado en las tribulaciones”.

Aundizki egin zitzaizkion il-ehortziak bai Erroma-n eta bai Toledo-n, aizkeneko onetan bere ondorengo Quiroga kardenalak, Carranza-ren argazkia beste gotzaiburuekin batean ipifierazi zuen Eleiza barruti-ko Batzartegian (2).

(2) Carranza-ren gora-berak eta epaibidea Menendez y Pelayo-ren “Historia de los Heterodoxos”-etik jaso dut, II-gna, 3-60 or. Beraz, bigarren mallako iturritik jasota akatsik ezta faltako...

Auziaren eta epaibidearen epaia

Ez da ezagutuko, bearbada, kon-daira guztia zear ainbeste eztabaida ondoriotu duen auzirik. Auzi aspergarri au xehetzeko oifiarri nagusia auzia bera da eta Madrill-en eta Erroma-n datza. Eztabaida ta iritzi sakabanatze onetan bi kondairagille ditugu saltsaegillerik sonatuenak: Llorente, inkisizifioaren eta Españia-ren etsai ezaguna alde batetik, eta Menendez y Pelayo espafizalea bestetik. Beste idazle bat edo bestek ere egiñak dituzte ikas-saiotxoak gai oneri buruz: Beltrán de Heredia domingotarra, Marañon, t. a.

Baiño, zorionez, ainbeste urteren ondoren ba-dator delako epaibide ikusgarri ori argitara, kondairako Akademiak bere gain artu baitu lantegia eta J. Ignacio Tellechea-ren ardurapean ipifii.

Alere, nik iritzi nagusien batzuk jasoko ditut JAKIN-era euskaldunentzat interesgarri izango direlakoan.

Beraz, Carranza herejea zen ala etzen? Alakotzat artu zuten bere salatari porrokatuenak. Ofizio Santuko fiskalak, Camino ta Ramirez; lendabizi Carranza-ren adiskide izandutako Mancio de Corpus Christi, itzal aundiko teologuak. Auen ustez hereje ziarra zen eta etzioten barkatu.

Beste zenbait teolofilariak “Kris-tau Dotriña”-ko esakizun batzuek okerrak eta herejia kutsukoak be-

zela erabakita ere, gotzaiburua katolikotzat eduki izan zuten beti, adibidez, Domingo de Soto, Melchor Cano, aizkeneko au Carranza-ren etsai porrokatua zela ezin dezakegu ahaztu. Beste askok apezpiku ta teologu, Carranza-ren lantegi osoa katoliko eran konprenitu zitekeala baieztatu zuten. Bestalde, ez degu Gregorio XIII-gnak emaniko aizken epaia ahaztutzeko eskubiderik, alegia, Carranza susmo txarrekoa bezela epaitu zuen herejia gaitan.

Susmo ta uste guzti orien baiño barnekorragoa ta gizatiagoa da ezpairik gabe, Carranza-k aizkeneko orduan apalki egin zituen fedezkoziñak. Bera, bizitza osoan bai irakaskintzan, bai ixkribuetan, ta bai mintzaldietan katolikotasunaren alde saiatu zen etengabe, eta au frogatzeko lekukoak ere bazituen.

Au da, konzientzi barrutian beintzat, errugabea zen. Zer esan orduan, auzia ta epaiaz Beltran de Heredia-ren arauz zuzengabea izandu zen epaia, bere ustez naiko baitziren Cano ta Domingo de Soto-ren agerpenak, teologu anai auek ain urbilki ezagutzen zutelarik herejiazko susmo txarrak erabat alderatzeko. Jakifia, guk gaurreguneko mentalidadeaz baliaturik errez gaizkatzen dugu aren ortodoxia; dena dela, Beltran de Heredia berak ere ez du erabat errugabea aurkitzen.

Bestalde, Menendez y Pelayo-k naiko goi baiezten du Gregorio XIII-gnak emaniko epaia, gogor xamarra iduri izanagatik auzian pre-

sentatu ziren proba ta apezkikuen, t. a. iritziari zegokiena zen...

Pio V-gnak, segurutik, Carranza-ri emana zion askezpena edo beintzat ematekoan zen. Alere, etzen askezpen osoa izanzen. Emen ezin ahaztu genezake koska berri bat, au da, Felipe II-gnak lekuko berriak bidali zituen aizkeneko orduan ete lehenik "Kristau Dotriña-ren" aldeko jarri ziren Granada-ko Guerrero ta Blanco apezpikuek zenbait esakizun atera zituzten oraingo zensuran kondenagarriak. Zer ibilli ziren bada, jaun oriek, lendabizi Carranza-ren alde ta gerotxogo kontra? Au batez ere, "Kristau Dotriña" liburu bakarri zegokionez. Egia esan, Espainia-ko erregea jendearen bultzaka ta zirika ibilli izatea ba-litekeana da, baiño onek ezin du erabat explikat, bereiziki, Guerrero, ta Blanco-ren nortasun irmea ezaguturik. Norbaitzuen ustez, lendabiziko batean Carranza nola elizgizon ohoragarria zen, ia beste gaberik soera arin batez itz ederrak eman zitzaizkion bere idazkiari. Geroztik, nunbait, susmo txarreko pertsona arek ukitzen zuen oro kondenagarria zen, edo, liburua oraingoan zeazki azterkatu-rik zenbait esakizun kondenagarri aurkitu zituzten.

Aita Santu Pio V-gnak bein eta berriro esan zuen bezela esakizun edo formaen esanaiean zetzan problema guztia. Geientsuenetan beintzat, katoliku eran ulertu zitezkean.

Esakizun zenbait, ordea, sasoi artako protestanteen era kutsuzkoak izanik susmo txarra azaltzen zuten.

Carranza, inbiri ta gorrotoen artean katiatu zen lahen partean, auzia oso aurrera joan zen arte. Azter ditzagun, "Kristau Dotriña"-ren ta beste protestante kutsuzko esakizunak alde batera utzirik, Carranza-ren zoritxarra pixka bat argitzen duten azaleko arrazoi bat edo beste.

Aita Beltran-en itzak dira: "Ixkribu batez epai bat eman bear dugunean errez da oso idazleaz dugun iritziagatik eramaten uztea". Ba-liteke Carranza-ren zenbait salatarerieri orrelako zerbait gertatu al izatea. Carranza-z lantegi ikusgarria gertutzen ari den Telleria jaunak ori bera dio Carranza-ri buruz. Adibidez, zentsore edo begirale askok idazlea begietan zutelarik, onen esakizun oro, onek ukitu guztiari billakatzen zioten protestante kutsua. Alere, ba-dira idazlea susmo txarren etzedukatenak, Soto edo Guerrero bat, esate baterako. Beraz, arrazoi onek ez du erabat expikatzen.

Bere garrantzi izanen du, bearbada, baita Carranza-ren ayurri edo jenuiak ere. Punta-ertzetako orieta-koa zen berea. Sarritan irikia, bestetan ertsia; bizikia batzuetan, zuhurra besteetan.

Marafion dugu giza eredu aotan maixu, ikus dezagun Carranza-gatik diona. Zaildu gabea, suminko-

rra ta atsegingarririk gabeko gizona. Herejeekin gogortsua izan du zen. Bere etsaiekin mokoka larran igaro zuen bizitza osoa. Eta aizkeneraño jarraiki zutenak Azpilkueta ta beste gutxi batzuek izandu ziren.

Kasketa aundi xamarra zuen, buru-soilla. Beltzaska ta bizartsua zen. Gorputzez ez altu ta ez baju, gogorra jatorriz. Janari ta edarietan oso labur. Abotsa, berriz, latz eta garratza.

Calvo Sotelo-n dramatan Marafion-en ideia eder batzuek agertzen dira: "Dios quiso, tal vez que Carranza purgase de esta forma la conducta dura y menos noble que en algunas ocasiones observó él con los herejes de Inglaterra y Flandes". "Mi vida ha sido el campo de batalla, en el que han luchado combatientes muy poderosos. Y así mi vida es sólo destrucción y ruina, como lo son siempre los campos de batalla". (Calvo Sotelo).

Izan ere, sasoi artako politika ta ideia nahasi giroan amildu zen Carranza. Ongi dastatu zuen au Balmes-ek. Onen iritzian, Carranza-ren galbidea ez dugu billakatu bear inbiri ta gorrotoetan soilki, garaiko ideia ta susmo larrian baiño. Alkarren bildur eta susmoan ibilli oi ziren, ta areago, tartean elizgizonen bat izan ezkerero. Marafion-ek arrazoi osoa demaio Balmes-eri, Menendez y Pelayo-rena gutxietzen duen bitartean. Menen-

dez y Pelayo-k irri egin baizun "garaiko" itz orren gaiñetik, garaia-kin orobat adierazten delakoarekin.

Ta zer esan Felipe II-gr. erregeaz? Bere borondatea geldoa ta zalantzatsu izanik inkisiziño eragikor arek menderatu zuen, noski. Emen, alere, konforme daude Llorente ta Marañon jauna.

Carranza, beraz, kontzientzi garbiko gizona zen. Alere, Beltran de Heredia bera dionez etzen guztiz errugabea. Katolikotasunak ordu larri aietan zituen arriskuak, ikasleen aurrean, t. a. protestanteen idazkiak gorde ez izatea, zuhurtasunik eza; protestante kutsuzko mintzoak ausarki erabiltzea, au guztia bide, Carranza urbildik ezagutzen etzutenak, susmo txarrean aritzen zuten.

Etzituen gogoko eskolastikaren teolojizko formak. Erasmo-ren zalea zen eta bere ayurri bizikia etzeturren eskutik eskolastika akademikuarekin. Carranza-rentzat teologia ideiazko erakunde bat ez-ezik biotz eta borondatezko errealtatea baida.

Pastor, kondairagille ospatsuaren iritziarekin itxiko dut saioa: "En cuanto podemos juzgar, las faltas de Carranza no eran más que el

reverso de sus virtudes: con su conato de reconciliar a los herejes con la Iglesia, y de suavizar los frutos de la doctrina católica en que tropezaban, se hizo demasiado condescendiente con ellos, por lo menos en la manera de expresarse, y con esto puso a riesgo, sin quererlo, la pureza de la doctrina católica. El peligro de esta dirección se conocía en Roma enteramente..." (Historia de los Papas).

Carranza, napar euskalduna zen aldetik ere, ba-liteke eusko erreñu artako kutsuren bat edukitzea. Napparruan eta Euskalerra osoan etzen ongi ikusten inkisiziñoa. Ongi baiño ongiago konpontzen ziren goi aietan katolikuak, kalbinotarrak, judutarrak, t. a. Sasoi artako nappar erregeak, komeni zitzaientean, Frantzia-ri lotu ta alkartzan baizitzaizkion eta an aski sartu zen kalbinismua. Beraz, ba-liteke Carranza-k egunen batean erlijio desberdin oen arreglo paketsuaren inbiri sentitzea eta bearbada, bere sinisleekin kideko alkartasunen bat egitera entseiatu zen bere "Kristau Dotriña-rekin". Dena dela, badut Inkisiziñoa ta Euskalerra zaharrari buruz lantxo bat noizpaitean egiteko asmorik...